

ОБЛІКОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСОБИСТИХ
СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У ФЕРМЕРСЬКІ

Цаль-Цалко Ю. С., д.е.н., Суліменко Л. А., к.е.н.

Постановка проблеми. Фермерство у всьому світі є найбільш поширеною і авторитетною формою підприємництва в аграрному секторі. В Україні воно набуло свого розвитку на початку 90-х років минулого століття і за роки ринкової економіки також відіграє істотну роль в аграрній галузі. Сьогодні майже 41 тис. фермерських господарств у всіх регіонах України обробляють 4345,9 тис. га с.-г. угідь (в середньому 106 га на господарство).

Аналіз останніх досліджень. Дослідження особливостей функціонування та розвитку фермерських господарств знайшло відображення у працях В.П. Горьового, В.К. Збарського, В.В. Липучка, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина та інших вчених, а також проблеми обліку господарської діяльності фермерських господарств у тій чи іншій мірі досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти П.І. Гайдуцький, Л.Б. Гнатишин, М.Я. Дем'яненко, С.І. Дерев'яно, Г.Г. Кірейцев, М.Ф. Кропивко, В.М. Жук, В.Б. Моссаковський, В.А. Дерій, М.Ф. Огігчук, М.М. Коцупатрій, П.Т. Саблук, Т.Г. Маренич, Т.М. Сторожук, Л.К. Сук, П.Я. Хомин та інші.

Мета, об'єкт і методика дослідження. Об'єктом дослідження є діяльність особистих та фермерських господарств. Метою дослідження є розглянути проблеми та перспективи трансформації особистих селянських господарств в фермерські.

Методологічною основою є діалектичний метод та системний підхід до вивчення досліджуваного питання, а також історичний та логічний методи, індукції та дедукції. У процесі дослідження використано такі методи наукового дослідження як спостереження, теоретичного узагальнення – при зборі даних про особливості функціонування фермерських та особистих селянських господарств; економічного порівняння при співставленні показників розвитку фермерських господарств та ОСГ. Отримати науково обґрунтовані висновки допомогло застосування абстрактно-логічного методу пізнання, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. За роки незалежності України спостерігається невпинне зростання кількості фермерських господарств. Так, в 1990 р. в Україні налічувалось всього 82 фермерських господарства, в 2000 р. – 38428, а в 2011 р. – частка фермерських господарств займає найбільшу питому вагу в структурі господарюючих суб'єктів у сільському господарстві (майже 74%). Отже, фермерські господарства зайняли вагоме місце в агробізнесі України. Невпинне зростання їх кількості за часів незалежності України свідчить про перспективність розвитку даної форми господарювання на селі.

Разом з тим є досить вагомий прошарок особистих селянських господарств, які займаються сільськогосподарською діяльністю на земельних ділянках, розмір яких не менший, ніж розмір сільськогосподарських угідь окремих дрібних фермерських господарств, але при цьому вони не мають статусу фермерських.

Фермерське господарство, на відміну від особистого селянського господарства, відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» [1] – це форма підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи. Отже, на законодавчому рівні фермерські господарства відрізняються від особистих селянських господарств статусом юридичної особи, можливістю ведення підприємницької діяльності, товарним характером виробництва і одержанням прибутку. Фермерські господарства є більш досконалою, ніж особисті селянські господарства, формою сільського

підприємництва. Перевага фермерських господарств полягає у більших розмірах, вищому рівні інтенсифікації та конкурентоздатності.

В українському законодавстві вживається категорія «особисте селянське господарство». Так, згідно із ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство», «особисте селянське господарство — це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму» [2].

Основними рисами особистих селянських господарств є:

- діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності;
- для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара, передані фізичним особам у власність або оренду в порядку, встановленому законом;
- члени особистих селянських господарств є особами, які забезпечують себе роботою самостійно і відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» належать до зайнятого населення за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною;
- діяльність особистих селянських господарств спрямована на задоволення особистих потреб із споживання сільськогосподарської продукції (має натуральний характер);
- діяльність є індивідуальною, або має сімейний характер;
- члени особистих селянських господарств, як правило, мають землю у приватній власності;
- доходи особистих селянських господарств не оподатковуються;
- відсутність ведення обліку в особистих селянських господарствах.

На початок 2012 року в Україні загальна кількість особистих селянських господарств складала 4359 тис. одиниць. В середньому на одне господарство припадає 1,48 га землі. Слід зазначити, що у вітчизняній статистиці особисті селянські господарства відносять до категорії домогосподарств. Групування сільських домогосподарств за площею землекористування показує, що 72,1% їх кількості становлять господарства з площею більше 1 га, з них 34,1% - господарства з площею землі 1-5 га, 11,5% - з площею 5-10 га, а домогосподарства з площею більше 10 га займають 29,2%. Дані вибіркового статистичного спостереження свідчать, що значна частина домогосподарств України мають земельні ділянки площею понад 2 га у зв'язку з розширенням площі землі в обробітку за рахунок земельних паїв. При цьому вони не є фермерськими господарствами, оскільки вони не зареєстровані як юридичні особи. Тому такі господарства недоцільно відносити до особистих селянських господарств, оскільки це суперечить ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство». Виходячи з цього, відсутність чітких критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до певної категорії малого бізнесу в сільському господарстві, свідчить про недосконалість вітчизняного законодавства в даній частині.

Вивчення світового досвіду становлення та розвитку ринкової економіки дозволяє чітко визначити критерії суб'єктів малого бізнесу. Так, у розвинутих країнах світу встановлено відповідні порогові показники, досягнувши яких сільське домашнє господарство вважається вже не підсобним, а фермерським: у США — це 1 тис. дол. товарної продукції на рік, у Німеччині — утримання 1 га ріплі або 3 гол. ВРХ чи 5 гол. свиней, у Данії — 300 євро річного прибутку [3].

В Україні — це обмеження стосується лише площі земельної ділянки (не більше 2 га). Однак цього недостатньо, тому необхідно розробити критерії відповідно до яких би

особисті селянські господарства переходили до розряду фермерських господарств. Звідси логічно випливає, що реальним напрямом зростання кількості фермерів є трансформація особистих селянських господарств в фермерські господарства підприємницького типу.

Маючи статус фермерського господарства, для трансформованих ОСГ чинним законодавством передбачено обов'язкове ведення бухгалтерського обліку, основною метою якого є:

- визначення результатів господарської діяльності;
- отримання економічної інформації для потреб управління, контролю, аналізу та складання бізнес-плану;
- обґрунтування та розрахунку сум податків до бюджету та обов'язкових платежів, контроль за своєчасністю їх розрахунків;
- складання бухгалтерської та статистичної звітності.

Вважаємо за доцільне підтримати пропозицію вчених економістів Інституту аграрної економіки НААН України, які вважають, що до підприємницьких слід відносити ті господарства, розмір сільськогосподарських угідь яких перевищує 2 га і які мають приєднані земельні паї (частки) членів особистого селянського господарства.

На нашу думку, трансформація особистих селянських господарств у фермерські господарства дозволить:

1. Збільшити кількість суб'єктів підприємницької діяльності на селі, що дозволить поповнити додаткові надходження до державного бюджету за рахунок обов'язкових податків та платежів.

2. Легалізувати діяльність особистих селянських господарств, надавши їм статус суб'єкта підприємницької діяльності і вивести їх із тіньової економіки, що дозволяє створити умови для їх участі в організованому ринку.

3. Налагодити організацію обліку господарської діяльності суб'єкта господарювання, що дозволить одержати достовірну економічну інформацію для потреб управління, контролю, аналізу та складання бізнес-плану, а також інформацію для складання бухгалтерської, податкової та статистичної звітності.

4. Надавати державну підтримку, яка буде мати цільове призначення.

5. Забезпечити зайнятість сільських жителів за рахунок розвитку малого бізнесу в аграрній сфері.

Висновки. Для того, щоб сімейна форма господарювання на підприємницьких засадах на селі поширювалась і розвивалась, необхідно щонайменше - забезпечити реальний доступ особистих селянських господарств до всіх існуючих форм державної підтримки аграрного сектору.

Вивчення досвіду зарубіжних країн свідчить про те, що розміри прямої державної підтримки фермерських господарств, наприклад, США сягали майже \$10 тис. на господарство у рік. А згідно зі Стратегією розвитку сільських територій Республіки Польща до 2013 року на державну інвестиційну підтримку фермерських господарств цієї країни за рахунок коштів бюджету ЄС та відповідної державної програми Польщі передбачено виділити понад 72 млрд євро.

На сучасному етапі державна політика регулювання розвитку галузі сільського господарства передбачає розробку Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, пріоритетним напрямом досягнення якої є забезпечення конкурентоспроможності через державну підтримку малих суб'єктів господарювання в сільському господарстві. При цьому важлива роль належить бухгалтерському обліку як системі, що забезпечує отримання економічної інформації про результати господарської діяльності для потреб управління, контролю, аналізу та планування.

Використані джерела інформації

1. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
3. Онищенко О.М. Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи / О.М. Онищенко. — К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. — 100 с.
4. Яворська Т.І. Класифікація малого бізнесу у сільському господарстві / Т.І Яворська. // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) – Мелітополь, 2010. - № 1 – 401-406.